

Den Etske Metode

Det Etske Landskab - Praktikforløb Forår 2014

Peter Damgaard Marschall

INDHOLD

NÆRHEDSETIK

Introduktion	4
Løgstrup	6
Den elementære tillid.....	6
Den etiske fordring.....	6
Den etiske fordring og de sociale normer.....	7
Fordringens og normernes komplementaritet.....	10
Nærhedsetikkens Stemme	12
Menneskesyn	12
Beslutningsproces og ræsonnement.....	13
Catchphrases	15
Nøgleord.....	16
Kontrast til andre etiske teorier.....	17
Vægtning og Fortolkning af Principperne.....	18
Citater	20
Litteratur.....	22

KONSEKVENSETIK

Introduktion	23
Peter Singer.....	24
Dyrevelfærd.....	27
Konsekvensetikken Stemme.....	29

Menneskesyn	29
Beslutningsproces og ræsonnement.....	29
Catchphrases	31
Nøgleord.....	31
Kontraster til andre etiske teorier.....	32
Fortolkning og vægtning af principperne	33
citater.....	34

PLIGTETIK

Introduktion	36
Konstruktivisme.....	37
Onora O'Neill - Praksis, forhandling og pligter	40
Princippers rækkevidde.....	41
Pligter og Rettigheder	43
Pligtkonflikter.....	44
Pligtetikkenes Stemme	45
Menneskesyn	45
Beslutningsproces	46
Ræsonnement.....	46
Catchphrases	47
Nøgleord.....	48
Fortolkning af principper	48
Kontraster til andre etiske teorier.....	49
Citater	50
Litteratur.....	52

NÆRHEDSETIK

INTRODUKTION

Nærhedsetikken er en forholdsvis moderne retning indenfor etik generelt. Den findes hos tænkere såsom Levinas, Løgstrup, samt delvist i den nyere bevægelse indenfor feminisme *care ethics*. Når nærhedsetikken indebærer ordet "nær" i sin beskrivelse, så er det vigtigt at forstå dette på en fænomenologisk måde, som står i kontrast til en geometrisk måde. En geometrisk opfattelse af nærhed inddeler verden i fysiske afstande og afgør så på baggrund af disse hvorvidt noget er tæt på noget andet. Eksempelvis er mit skrivebord tæt på væggen, eller Viborg er tæt på Århus. Fænomenologisk nærhed peger derimod på en *oplevet* nærhed. Dan Zahavi beskriver det således:

"Det må dog atter understreges, at det ikke kan måles geometrisk, om noget er nært eller fjernt. Det skal afgøres på en måde, der har relation til og er relevant i forhold til vores specifikke gøremål Afstand er ikke noget, som skal defineres i absolutte termer, men derimod noget, som må forstås i forhold til kontekst, praktiske hensyn og interesser. Det nærmeste er ikke nødvendigvis det, som er tættest på. Men det, som vi er *optaget af* [...] At bringe noget nærmere, at gøre noget nærværende, er ikke nødvendigvis at formindske [afstand], men derimod at lade [det] få del i spillerummet af det brugbare" (FÆN: 50)

Zahavi er her specifikt optaget af fænomenologisk nærhed i forhold til ting, som vi kan bruge. Grundtanken har nærhedsetikken dog taget til sig. Når man snakker om etisk fænomenologisk nærhed, så er det møntet på den måde, hvormed andre mennesker spiller en rolle i kontekster og relationer hinanden imellem. Hvis man er meget optaget af et andet menneske, så er det menneske en fænomenologisk nært, også selvom man ikke lige er i samme lokale. At bringe et menneske fra "fjern" til "nær" vil altså sige, at det spiller en større rolle i hvad der optager en. Nærhedsetikken tager sit udspring i den nære, i denne forstand, relation mellem mennesker, og

forsøger så derfra at reflektere over det etiske mennesker imellem. På baggrund af dette udgangspunkt skriver nærhedstikken sig ind i den etiske tradition med både et opgør og et budskab. Frode Nyeng udtrykker det således i *Etiske Teorier*:

"[Nærhedsetikken] fokuserer snarere på nære relationer og konkrete møder end på kriterier for upartiske vurderinger fra et ståsted så neutralt så muligt. Den ser for sig en anden etisk argumentation, snarere ned mod det konkrete end op mod det principielle." (ET: 137)

"Vi kan måske sige det sådan, at [Nærhedsetikken] ønsker at påvise den moralske fordring og det moralske ansvars universalitet, dets tilstedeværelse ved alle møder, i alle valg, samtidig med at man ønsker at afvise tanken om, at principielle betragtninger om universaliserbarhed indgår i den enkeltes moralske erkendelse og vurdering. Nærhedsetikken afviser i det hele taget alle former for fokusering på lighed og symmetri." (ET: 126)

Opgøret i nærhedsetikken retter sig imod den måde, som etik traditionelt er blevet tænkt. Den ser snarere etik som værende konkret og situationsbundet, end abstrakt og principbundet. Det er i det konkrete møde med det andet menneske, hvor det hele finder sted. Det andet menneske er både kilden til, og stedet for, moralsk handlen, overvejen osv. To særligt centrale begreber for nærhedsetikken er lige præcis *mødet* og *Den Anden*. *Mødet* implicerer en situation, som skal tilgås fænomenologisk og kontekstnært, mens *Den Anden* implicerer en filosofisk antropologi, hvor menneskesynet giver indhold og retning til mødet, og derigennem nærhedsetikken som sådan. Det er ud af disse to størrelser, mødet og den anden, at den moralske fordring udspringer. Dette er typisk for den nærhedsetiske argumentationsstrategi, som tager sit udgangspunkt i såkaldte etiske grundfænomener, som forekommer i mødet mellem mennesker. Der er altså en generel struktur for nærhedsetiske positioner, som indebærer en teori om *mødet* og en teori om *Den Anden*. Jeg vil nu illustrere denne generelle struktur for nærhedsetikken ved at redegøre for K.E. Løgstrups tanker om *Den Etiske Fordring*, hvorigennem der vil blive givet et konkret eksempel på et bud på en nærhedsetik.

LØGSTRUP

DEN ELEMENTÆRE TILLID

"Det hører vort menneskeliv til", begynder Løgstrup, "at vi normalt møder hinanden med en naturlig tillid til hinanden".¹Tilliden er grundfænomenet for menneskelig interaktion, og danner fundament for mødet med den anden. Vi møder først den anden med tillid, hvad end det måtte være en fremmed, en ven eller nær familie. Mistillid optræder først, når vi har grund til at mistænke den anden for at være utroværdig; mistillid eksisterer som en mangel på tillid, og ikke som modpart til tilliden. Denne tillid gør os sårbare, idet den indeholder en selvudlevering², hvoraf muligheden for afvisning og misbrug følger.

Grundet denne selvudlevering er relationen mellem den anden og mig en magtrelation. "At vort liv med og mod hinanden består i, at den ene er udleveret den anden, betyder, at vore indbyrdes forhold altid er magtforhold. Den ene har mer eller mindre af den andens liv i sin magt"³. Når vi vover os frem, giver vi den anden en magt over os, idet vi nærer tillid til, at den anden vil imødekomme vores udlevering, og tage vores tone op. "Ytringen, af hvilken art den end er, talende eller tavs, sker under den forudsætning, at den anden opfylder vor forventning"⁴.

DEN ETISKE FORDRING

Det er af ansvaret for det liv, der bliver lagt i vores hænder, at den etiske fordring udspringer. Når den anden i tillid udleverer sig selv til os, så er det op til os at varetage denne tillid til den andens bedste. Det er op til den enkelte i situationen at vurdere, hvad der tjener den anden bedst, og så udføre dette for den andens skyld. Det er vigtigt her at adskille, hvad der tjener den anden bedst fra ren eftergivenesshed, og ren selvhævdelse; fra leflen og

¹ Løgstrup 2008: 17

² Ibid: 24

³ Ibid: 65

⁴ Ibid: 19

perfektionisme. Den etiske fordring er ikke at give efter for hvad end den anden måtte udtalt kræve af mig. En alkoholiker udleverer muligvis sig selv til mig, i håb om alkohol, men det er ikke af den grund det rigtige at gøre; at eftergive. Ligeledes kan jeg heller ikke blot gå ind og agere ud fra mine selviske forestillinger alene i et forsøg på at ændre den anden, og dermed overtage den andens magt over den andens liv; jeg er nødt til at handle ud af uselvsk interesse for den anden, og ikke blot gennemtvinge min egen umiddelbare fornemmelse af godt og skidt. Bedømmelsen, af hvad der er til den andens bedste i situationen, er altså en balancegang mellem eftergivenhed overfor den konkrete artikulation af et ønske, som den anden møder os med, og inddragelsen af vores egen viden vedrørende, hvad der kunne være til den andens bedste.

Den etiske fordring adskiller sig altså fra den andens fordring. At handle i den andens bedste kan også bestå i at gå imod den andens udtale ønske⁵. Dermed er den etiske fordring tavs i situationen, idet den ligger under det niveau, der artikuleres. Af denne tavshed følger det også at måden, hvorpå vi skal handle til den andens bedste, er et svar vi selv må komme frem til. "Det hører fordringen til, at den enkelte selv med hvad han nu måtte have i behold af indsigt, fantasi og forståelse skal komme på det rene med, hvad den går ud på"⁶. Hvad der er det rette at gøre skal ikke findes i den andens fordring men i et større billede af situationen, hvori den andens fordring optræder. Det kan sagtens vise sig, at den andens fordring er det rette at gøre, men i så fald vil det ikke være begrundet med, at den anden udtalte det, men at situationen viste det.

DEN ETISKE FORDRING OG DE SOCIALE NORMER

Fordringens tavshed illustrerer en væsentlig forskel mellem de konventionelle normer, som vi omgiver os med, idet disse er udtalte. Netop fordi de er konventionelle, er det ikke op til den enkelte at udforme de moralske normer, idet de finder deres begrundelse i diverse

⁵ Ibid: 37

⁶ Ibid: 32

overbevisninger og traditioner i det pågældende samfund. En moralsk norm er konkret artikuleret, såsom: det er forkert at slå ihjel, man bør respektere sine medmennesker eller du skal behandle relativister med overbærenhed. Ligeså gælder det for juridiske normer, at de altid er konkret udarbejdede, og kan fungere som handlingsvejledende principper for den enkelte. De konventionelle normer er altså udtalte og dermed konkret handlingsvejledende i situationen, modsat den etiske fordring. I etisk forstand isolerer den etiske fordring, idet den enkelte er overladt til sig selv i sin varetagelse af ansvaret for den anden. Dette betyder også, at det at handle i den andens bedste kan være at gå imod de etablerede normer. Den etiske fordring agerer altså som en mere fundamental art normativitet, end de udtalte normer, idet den kan støtte dem, hvis de viser sig at være til den andens bedste, men også overskride dem, hvis de ikke gør.

Dette er dog ikke en en-vejs afhængighed mellem den etiske fordring og de konventionelle normer. Ligesom de udtalte normer har brug for den etiske fordring som en art fundamentalnormativitet, så ville vores liv med hinanden være ulidelige, hvis vi var udleveret til hinanden udelukkende via den etiske fordring. De konventionelle normer leverer nogle midlertidige begreber om godt og ondt, som kan lette trykket fra at skulle finde frem til det gode på ny i hvert eneste møde med andre mennesker. De letter byrden fra vores skuldre, idet vi kan støtte os til dem langt det meste af tiden, og derved ikke skulle gennemleve en uselvsk eksistentiel udfordring hver eneste gang, vi måtte støde på et andet menneske. De supplerer os med en vejledende ensretning af vores forventninger til hinanden, idet vi kan opnå en forståelse af den andens liv gennem en forståelse af de udtalte normer, som det ligger under. Sagt på normalt dansk: de er tommelfingerregler. Fordringen derimod er evig, idet den er en fundamental kendsgerning for det menneskelige liv, og dermed et uundgåeligt grundfænomen ved menneskelig sameksistens.

Det centrale punkt at fremhæve her er, at de konventionelle normer er opfyldelige. Vi kan vide hvornår vi har handlet i overensstemmelse med dem, og dermed om vi har handlet rigtigt. Idet de er udtalte, leverer de også kriterier for deres succes. Hvis en norm foreskriver mig at lade være med at krydse gaden, medmindre trafiksignalet er grønt, så kan jeg let afgøre,

om jeg har opfyldt kriteriet for hvad der i den situation, anses for at være den rette handling. Dermed ikke sagt at det altid er entydigt at vurdere, om man har handlet i overensstemmelse med en konventionel norm, men det er ikke principielt umuligt at afgøre. Den etiske fordring er derimod uopfyldelig. Vi kan aldrig være sikre på, om vi nu rent faktisk har handlet til den andens bedste, idet vi er overladt til os selv i fordringens tavshed.

Grundet dette kan den etiske fordring heller ikke opfyldes for fordringens skyld alene, idet dette ville korrumpere indholdet af den⁷. Den etiske fordring foreskriver et uselvisk ansvar overfor det liv vi har i vores hånd, og denne essens er tabt i det øjeblik, hvor den etiske fordring søges opfyldt for sin egen skyld. De konventionelle normer kan derimod udføres for deres skyld, idet der indlejret i konventionen ligger et element af gensidighed og betingethed. Det er klart for mig, at jeg bør overholde loven, grundet at det samme gælder for de andre mennesker, der indgår i samfundet. Jeg kan dagligt undgå at begå overlagt mandsdrab, fordi jeg forventer det samme af andre individer; det er til det fælles bedste. Om jeg så overholder den lov af uselvisk interesse for den anden, eller af anden motivation, er ikke interessant. De konventionelle normer forventer altid, at de gælder for alle, der ligger under for dem; at der bliver handlet til det fælles bedste, men ser bort fra motivationen hvormed de overholdes; de er betingede og gensidige.

Den etiske fordring er derimod helt igennem ensidig og radikal. Jeg kan ikke forvente noget fra den anden i min varetagelse af fordringen, idet dette ville være et overgreb på fordringens væsen. Fordringens radikalitet består i dens absolutte, ubetingede krav om uselviskhed i vores varetagelse af den andens tillid⁸. Det er et ufravigeligt element af fordringen, at vi skal gøre, hvad der er bedst for den anden, alene af interesse for den anden. Dette betyder dog ikke, at vi ender med et grænseløst ansvar for den anden⁹. Som tidligere nævnt kan vores ansvar ikke består i at overtage den andens ansvar for sig selv. Vi skal anerkende den magt vi har over den anden, og handle uselvisk ud fra den, men vi skal ikke

⁷ Ibid: 68

⁸ Ibid: 56

⁹ Ibid: 59

frarøve den anden magten over sit eget liv i processen¹⁰. Det drejer sig ikke om en uendelig selvopofrelse for den anden, men et interesseret, uselvisk ansvar.

FORDRINGENS OG NORMERNES KOMPLEMENTARITET

Den etiske fordring og de konventionelle normer indgår altså i et komplementært forhold med hinanden. Den etiske fordring er et absolut og evigtgyldigt krav om radikal uselviskhed i vores varetagelse af det ansvar, som den elementære selvudlevering indeholdt i menneskelig interaktion påberåber sig. Fordringen er tavs i og med, at vi er overladt til os selv i udarbejdelsen af den rette handling i den konkrete situation, fundet ved en balancegang mellem eftergivenhed og ansvarsovertagelse. Den er ubetinget idet uselviskheden ikke står til forhandling; vores handling skal være motiveret af interesse for den andens bedste. Fordringen udføres med ensidighed, som følge af dens radikalitet. Yderligere kan det siges, at netop fordi den etiske fordring er tavs, er den også samtidig uopfyldelig. Vi kan aldrig vide, om vi virkelig *har* handlet til den andens bedste.

Konventionelle normer er derimod altid bundet op på en bestemt samtids idealer og tanker og rejser et betinget krav om overholdelse. Så længe normerne følges, stilles der ikke ufravigelige krav om uselviskhed, eller andre intentioner, som måtte ligge til grund for regelfølgen. Normerne er i nogen grad udtalte og foreskriver mere eller mindre konkrete handlinger indenfor deres interesseområde. Deraf følger også, at vi ved, hvornår vi har opfyldt normerne. Yderligere ligger der en forestilling om gensidighed til grund for overholdelsen af de konventionelle normer; en forventning om, at regelfølge også påkræver de andre individer underlagt normerne at følge dem.

Den etiske fordring er en kendsgerning, men ville medføre et ulideligt liv af kronisk dårlig samvittighed, idet vi aldrig ville vide, om vi rent faktisk havde handlet til den andens bedste. Derfor kan fordringen ikke stå alene. Vi har brug for de konventionelle normer, men

disse ville heller ikke være tilstrækkelige i sig selv. De konventionelle normer har brug for fordringen som en art fundamentalnormativitet; vi er hinanden udleveret på godt og ondt, hvad end vi vil det eller ej. Omvendt leverer de konventionelle former en sfære hvori vi kan håndtere vores omgang med andre mennesker, uden at ende i afgrundsdyb fortvivlelse. Normerne giver os nogle konkrete handlingsvejledende principper, som vi kan støtte os op ad, og samtidig have det godt med at opfylde. Et liv levet udelukkende ud fra disse ville dog også være overfladisk og tomt. Et rigt liv indeholder en uselvsk interesse for det andet menneske, og det kan et tilfældigt sæt af betingede normer ikke levere. Den etiske fordring og de konventionelle normer danner på denne måde et komplementært forhold; en nødvendig symbiose for vellykket menneskelig sameksistens.

NÆRHEDSETIKKENS STEMME

I dette afsnit vil jeg stille skarpt på følgende: Nærhedsetikkens menneskesyn, dens etiske beslutningsproces, kontrasten til andre normative etiske teorier og endelig komme med forslag til særligt prægnante nøgleord til nærhedsetikkens budskab.

MENNESKESYN

Nærhedsetikkens menneskesyn tager sit udgangspunkt i, at vi mennesker er uløseligt bundet op i sociale relationer. Vi er grundlæggende relationelle væsener. Det betyder, at de personlige relationer spiller en stor rolle i hvert enkelte menneskeliv. Det kunne andre normative etiske teorier også sagtens skrive under på i udgangspunktet, så der hvor nærhedsetikken får sit særlige perspektiv på menneskets relationalitet er i dens insisteren på at betragte disse relationer som konkrete og fundamentale, snarere end abstrakte eller generelle. Det er altså vigtigt for nærhedsetikken at vi betragter relationen mellem John og Birthe, snarere end mellem "Person A" og "Person B", idet der i informationen ligger vigtig etisk information, som skal bruges i beslutningsprocessen. John og Birthe er to helt specifikke mennesker, som har hver deres liv, følelser, idealer, relationer osv., hvilket har indflydelse på, hvad der er det bedste at gøre for dem.

Det som gør mødet mellem to mennesker etisk i nærhedsetikkens optik, er det faktum at vi er nødt til at udlevere os selv i større eller mindre grad, når vi har med et andet menneske at gøre. Mennesker er tillidsfulde væsener, og denne tillid gør os sårbare overfor andre mennesker, samtidig med at den muliggør at vi kan leve vores liv. Det er altså et grundvilkår for nærhedsetikkens menneske, at det er tillidsfuldt, men sårbart. Disse to tilsammen medfører, at der i mødet med det andet menneske ligger en fordring om at varetage den sårbarhed, som ligger i tilliden. Det er denne fordring, som er moralens udspring for nærhedsetikken.

For hurtigt at opsummere, og skabe en overgang til beslutningsprocessen, så kan vi sige, at nærhedsetikkens menneskesyn ser mennesket som værende bundet op på relationer,

tillidsfuldt og derigennem sårbart. Der lægges vægt på menneskers konkrete relationer og mødet, som forekommer i disse. Dette er alt sammen reflekteret i beslutningsprocessen også, som jeg nu vil gå videre til.

BESLUTNINGSPROCES OG RÆSONNEMENT

Nærhedsetikken betjener sig af *kontekstbundne ræsonnementer*, som her står i kontrast til principbundne ræsonnementer, universaliserbarheds ræsonnementer og nyttekalkulerende ræsonnementer. Lad os prøve at se på et par eksempler.

Kontekst 1 - Frida har lovet John at aflevere hans bog tilbage inden middag. Den etiske gyldighed af dette løfte bliver nu udfordret af Rasmus. Frida forsvarer den etiske gyldighed af løftet ved at fokusere på relationen hun har til John og fremhæver faktorer såsom venskab, tillid og gensidighed, som bærende for løftet. Hun vil ikke skade relationen mellem hende og John, så derfor vil hun overholde løftet. Det er altså varetagelsen af tilliden mellem Frida og John, som er det centralt etiske i denne situation.

Kontekst 2 - Louise trænger *virkelig* til en cigaret og beder Sofia om en. Sofia undlader at følge Louises udtalte ønske, idet Sofias samvittighed fortæller hende, at det ikke ville være det bedste for Louise at få en cigaret. Louise har længe udtrykt et ønske om at blive cigaretterne kvit og Sofia ræsonnerer, at hun som en god ven må hjælpe Louise på den lange bane, hvorfor hun på den korte bane må gå imod Louises ønske. Det er altså varetagelsen af deres relation som venner mellem Louise og Sofia, der er det centralt etiske i denne situation.

Kontekst 3 - Valdemar fanger en dag Morten i at stjæle fra lageret. Morten appellerer til Valdemars empati og følelser for at få ham til at dække over ham. Valdemar føler sig ramt af Mortens appel, men samvittigheden fortæller Valdemar, at han ikke kan stå inde for at tillade tyveri. Valdemar ræsonnerer, at det ikke ville være at respektere Morten, hvis han bare lod ham slippe af sted med det. Morten er nødt til som voksent menneske at se konsekvenserne for sine handlinger i øjnene. Derfor rapporterer Valdemar om sagen, idet han mener, at det er det

bedste for Morten på lang sigt, også selvom det går ud over deres relation på i hvert fald den korte bane. Det er altså hvad der er bedst for Morten på den lange bane, som er det centralt etiske i denne situation.

Disse tre eksempler har en faktor til fælles, som er særligt vigtig for nærhedsetikken og som kan illustreres med at analysere lidt på hvad der egentlig foregår, når et menneske kommunikerer noget til andre. Der er nemlig altid et indhold, som bliver kommunikeret, og en måde, hvorpå det bliver kommunikeret. Disse to hænger ikke nødvendigvis sammen. Sætningen "Jeg elsker dig" kan siges kærligt, skuffet, ivrigt, sarkastisk osv. Det er de samme ord, men den mening, som bliver kommunikeret, afhænger i høj grad af måden, det bliver sagt på. Lad os sige, at tale involverer både ord og tone. Ordene er det eksplicit ytre indhold, som ligger i sætningen. Tonen er måden hvorpå ordene ytres. De kan siges hurtigt, langsomt, sikkert, utydeligt, oprigtigt, mistænksomt osv. Tilsammen vil de to producere noget talen. Lad os nu overføre dette billede på tale til det nærhedsetiske ræsonnement. En nærhedsetiker er meget optaget af den etiske tone i det andet menneskes liv. Et menneskelivs ord kan bestå i ens handlinger, overbevisninger, drømme, job, valg osv. Alle disse "ord" vil dog også have en tone, så at sige. Man kan modvilligt have et bestemt job, man kan håbløst have en bestemt drøm, man kan meningsfyldt træffe et bestemt valg osv. Når nærhedsetikeren skal varetage et andet menneskes liv, så forsøger han/hun at 'lytte' efter tonen i dette liv, og så derudfra forsøge at regne ud, hvad der ville være bedst for den anden. Den information som nærhedsetikeren modtager fra denne lytten efter tonen i den andens liv bliver så bearbejdet ud fra nærhedsetikerens egen livsforståelse, erfaring, viden, følelser osv. Resultatet kan med fordel illustreres som en samvittighedens stemme, der påbyder en at handle på en bestemt måde. Det er altså samlet set et skøn, som man baserer sin handling på.

Dette skøn udgør både nærhedsetikkens særlige styrke og særlige svaghed. Det er en styrke idet skønnet er åbent for al tænkelig information. Der er ingen begrænsning på typen af faktorer, som man må tage op til overvejelse, når man skal finde ud af, hvad der er til den andens bedste. Der er rum til at betjene sig af fornuft, følelser, videnskab og så videre. Derudover har nærhedsetikken også et stort potentiale for enten at bibeholde eller udfordre

etablerede rammer. Det bedste for den anden tager prioritet over "plejer", regler og principper. Omvendt sætter skønnen den handlende person i en sårbar position. I og med at den etiske fordring er tavs, radikal, uopfyldelig og ensidig, så kan man aldrig endegyldigt retfærdiggøre sin handling. Der er ikke noget flueben at sætte for nærhedsetikeren. Fordringens tavshed gør, at man ikke bare kan hævde, at man handlede som personen ønskede, idet ønsket er eksplicit. Fordringens radikalitet gør, at man ikke kan hævde, at man ikke blev fordret af det andet menneske. Fordringens uopfyldelighed gør, at man ikke kan pege på, at man gjorde hvad der var det rigtige at gøre, idet det ville være at påstå, at man havde opfyldt fordringen. Fordringens ensidighed gør, at man står helt alene med byrden for varetagelsen af fordringen. Ethvert indgreb i den andens liv vil være et overgreb af en art. Nærhedsetikeren er optaget af, at det magtovergreb skal være til den andens bedste.

Netop dette peger på en anden vinkel for hvad nærhedsetikkens bidrag til normativ etik er. Den leverer ikke konkrete anvisninger til handlinger, idet den dermed ville modsige sit fundament. Derimod leverer den en art kvalitetssikring af den beslutningsproces, som fører op til selve handlingen. Hvad end der skal gøres, så skal det gøres uselvisk for den andens bedste, og det skal gøres på baggrund af et skøn baseret på al relevant information.

Den korte opsummering: Nærhedsetikeren lytter til sin samvittighed efter foretaget et bredt skøn af, hvad der er bedst for den anden. Skønnets ræsonnement bliver i situationen og trækker ikke i retning af at abstrahere fra denne.

CATCHPHRASES

Nærhedsetikeren er optaget af, hvad samvittigheden fortæller

Nærhedsetikeren er optaget af, at man skal handle uselvisk

Nærhedsetikeren er optaget af den konkrete situation

Nærhedsetikeren er optaget af, hvad der er bedst for det andet menneske

Nærhedsetikeren er optaget af, hvordan det andet menneskes liv går og lykkes

Nærhedsetikeren er optaget af at være åben for forskellige livsforståelser

Nærhedsetikeren er optaget af tonen i det andet menneskes liv

Nærhedsetikeren er optaget af det særlige ved det andet menneske

Nærhedsetikeren tillader ikke, at det særlige ved det enkelte menneske overses

Nærhedsetikeren tillader ikke, at man blot kan forcere sin livsforståelse ned over andre

Nærhedsetikeren tillader ikke, at man kan sige sig fri for ansvar ved at undlade at handle

Nærhedsetikeren tillader ikke, at man bare går efter det andet menneskes udtalte ønske

Nærhedsetikeren tillader ikke, at man kan gøre det rette af selviske grunde

NØGLEORD

Den konkrete anden

Uselviskhed

Empati

Situationsetik

Lytte (det sagte versus måden det bliver sagt på)

Samvittighed

KONTRAST TIL ANDRE ETISKE TEORIER

Både deontologi og konsekventialisme betjener sig nemlig af hvad nærhedsetikeren ville kalde abstraherende, principbundne eller nyttekalkulerende ræsonnementer. Hvori består disse så? Lad os tage nogle eksempler.

Deontologi 1 - Jeg har lovet John at levere hans bog tilbage inden middag. Dette bør jeg gøre, fordi jeg bør holde min løfter. Jeg bør holde mine løfter fordi det er et etisk princip gældende for alle, at man bør holde hvad man lover. Min handling er etisk korrekt, fordi jeg handler i overensstemmelse med et etisk princip.

Konsekventialisme 1 - Jeg har lovet John at levere hans bog tilbage inden middag. Dette bør jeg gøre, idet John har en interesse i at få sin bog tilbage og jeg har en interesse i at overholde mine løfter. I og med at min handling opfylder flest mulige interesser, så er den etisk korrekt.

Fælles for begge disse ræsonnementer er, at de træder ud af situationen for at betjene sig af en uafhængig metode til afgørelse af, hvad man bør gøre. Deontologien trækker på principper, regler, rettigheder og kontrakter, hvorimod konsekventialismen trækker på generelle betragtninger omkring handlingers konsekvenser. Begge trækker de ræsonnementet ud af den konkrete situation, for så senere at vende tilbage til situationen med en konkret handling. Nærhedsetikerens ræsonnement forbliver i situationen mht. hvad der er det rigtige at gøre. Der kan sagtens benyttes en masse information, som er ekstern til den konkrete situation, men det er den konkrete situation, som agerer højeste standard for afgørelsen, og ikke den udefrakommende information. Lad os tage ovenstående situation nærhedsetisk:

Nærhedsetik 1 - Jeg har lovet John at levere hans bog tilbage inden middag. Jeg bør overholde mit løfte fordi John har tillid til mig og jeg vil gerne varetage vores indbyrdes gode relation. Han er en god ven og fortjener at blive behandlet derefter.

Dette ræsonnement trækker på den konkrete situation, som indebærer mig, John, en bog og et løfte. Ud fra dette bliver beslutningen taget.

Nærhedsetikken adskiller sig fra særligt fra pligtetikken idet nærhedsetikken ikke på forhånd vil afgøre hvorvidt noget altid er forkert. Pligtetikken baserer sig på en tanke om, at der er nogle ting, som bare ikke kan tillades. Dette ser nærhedsetikken blødere på. Den rette type situation kan godt kræve, at man gør noget, som normalt ville være forbudt. Der er altså altid en mulighed for forhandling indbygget i nærhedsetikken. Denne mulighed for forhandling er dog anderledes fra konsekvensetikken mulighed for forhandling. Nærhedsetikken kræver at man skal uselvsk gøre det bedste for den anden. Dermed kan man ikke ofre den anden for at skabe de bedste konsekvenser for flest mulige personer. Dette ville blive anset for at være at fejle fordringen.

VÆGTNING OG FORTOLKNING AF PRINCIPPERNE

Autonomi - Pro tanto grund

Integritet - Pro tanto grund

Værdighed - Pro tanto grund

Sårbarhed - Tilstrækkelig grund

Hvad betyder det så? Lad os starte med lidt begrebsdefinition. En pro tanto grund er 'en grund blandt mange'. Hvis noget er en pro tanto grund *for* et eller andet, så er det en grund, som tæller for det et eller andet. Det er ikke sikkert at det er grund *nok*, men det tæller for ikke desto mindre. Dette står overfor en 'conclusive reason', som er en grund, der er tilstrækkelig for hvad end det er en grund for.

Nærheds vægter sårbarhed højere end de tre andre principper. Det som menes med tilstrækkelig grund ovenfor er, at hvis noget kan sikre den andens sårbarhed (gøre det, som er bedst for den anden), så er dette en tilstrækkelig grund for at se det som etisk korrekt. At noget forbedrer vilkårene for integritet, værdighed eller autonomi er en grund for at gå ind for det,

men det trumfer ikke sårbarhed. Dette vil altså sige, at hvis sårbarhedens beskyttelse resulterer i at integritet, værdighed eller autonomi lider, så er det et nødvendigt offer.

Dette vender tilbage til fordringens krav om at uselvvisk gøre det, som er bedst for den anden. Her vil jeg mene, at nærhedsetikken vil tilskrive sig princippet om sårbarhed som den højeste opnåelse af dette mål. Det er meget muligt, at man bedst beskytter sårbarheden ved også at beskytte de andre faktorer, men sårbarheden vil blive anset som den mest fundamentale. Dette vil nærhedsetikeren anse for at være en stor styrke ved sin etiske position. Vi er ikke rationelle hele tiden og ved ikke altid hvad der er bedst for os selv. Vi kan af mange forskellige grunde have brug for at få noget at vide, som vi egentlig ikke har lyst til at høre, eller blive forhindret i at gøre noget, som vi ikke kan se er dumt/farligt/yndlings-adjektiv. Dette anerkendes og accepteres hos nærhedsetikken igennem dette syn på principperne.

CITATER

"På hvor mangfoldig vis kommunikation mellem os end kan arte sig, den består altid i at vove sig frem for at blive imødekommet. Det er nerven i den, og det er det etiske livs grundfænomen" (DEF: 27-28)

"Thi gjaldt det blot om at svare til den andens forventning og efterkomme hans ønske, ville vort liv sammen blot gå ud på - ansvarsløst - at gøre sig til den andens redskab. Der ville ikke længere være nogen udfordring i vore indbyrdes forhold, men de ville blot bestå i at lefle for hinanden. Men nu er der tale om en fordring om kærlighed, og ikke om en fordring om eftergvenhed, konflikten er derfor til enhver tid mulig og gør det hele risikabelt" (DEF: 31-32)

"En ledende tanke i det forrige århundredes - idealistiske - etik var, ikke mindst takket være Kants indflydelse, respekten for det andet menneskes uafhængighed og selvstændighed. Denne etik er nu af filosoffer og teologer kritiseret sønder og sammen. Ikke med urette, den gensidige respekt for hinandens selvstændighed var nemlig etisk set ved at blive det hele. Det etiske bestod i at danne sig selv - og at respektere den andens selv-dannelse. Respekten for den andens uafhængighed blev brugt til at gøre ens egen selv-dannelse legitim, hvilket måtte ende i personligheds-kult." (DEF: 33)

"Det hører fordringen til, at den enkelte selv med hvad han nu måtte have i behold af indsigt, fantasi og forståelse skal se at komme på det rene med, hvad den går ud på." (DEF: 33)

"Intet giver imidlertid een ret til at gøre sig herre over et andet menneskes individualitet eller vilje. Hverken velmenen, eller ens egen indsigt i, hvad den anden er tjent bedst med, end ikke størrelsen af de ulykker, man derved ville blive i stand til at afværge for den pågældende selv." (DEF: 38)

"Spontan er, indrømmet, ikke det heldigste ord, især ikke hvis det giver associationer om et brusende, strømmende opvæld af liv. Men etymologisk set er ordet nu godt nok, for det

betyder, at hvad et menneske gør, gør det ifølge tingenes natur og af egen drift. Med andre ord, hvad et menneske gør spontant, gør det utvungent og uden bagtanker." (NOS: 19)

"Urørlighedszonen, som individet gør krav på, kan være af et højst forskelligt omfang. [...]Men at det er en urørlighedszone viser sig for eksempel i, at den indbildske ikke tåler at blive genstand for kritik." (NOS: 21)

"[...] etisk er situationen så godt som altid på een gang singulær og typisk. Og det er der ikke noget modsigende i, eftersom det er i forskellige henseende, at den er det. Singulær er den i henseende til tidens irreversibilitet, typisk er den i henseende til sit indhold. En fejlslutning er det derfor, når situationsetikeren ræsonnerer som så: Fordi den etiske situation er singulær, kan vi på forhånd intet vide om, hvad vor afgørelse skal gå ud på og en materiel-etik er umulig." (NOS: 45)

"Der findes visse forhold ved relationer mellem mennesker som ikke er åbne for valg. Det er såkaldt etiske grundfænomener som bl.a. tillid, ærlighed og barmhjertighed [...] Nærhedsetikken lader disse fænomener spille hovedrollerne i det etiske projekt [...]." (ET: 123)

"Nærhedsetikkens fundamentale præg viser sig i, at den først og fremmest angiver synsvinkler: den skal vise os hvor moralens kilde, dens *basis*, findes." (ET: 125)

"Vi kan måske sige det sådan, at [Nærhedsetikken] ønsker at påvise den moralske fordring og det moralske ansvars universalitet, dets tilstedeværelse ved alle møder, i alle valg, samtidig med at man ønsker at afvise tanken om, at principielle betragtninger om universaliserbarhed indgår i den enkeltes moralske erkendelse og vurdering. Nærhedsetikken afviser i det hele taget alle former for fokusering på lighed og symmetri." (ET: 126)

"[Nærhedsetikken] fokuserer snarere på nære relationer og konkrete møder end på kriterier for upartiske vurderinger fra et ståsted så neutralt som muligt. Den ser for sig en anden etisk argumentation, snarere ned mod det konkrete end op mod det principielle." (ET: 137)

LITTERATUR

DEF: Løgstrup, K.E., Den Etske Fordring, 2008, 3. Udgave, Gyldendal

NOS: Løgstrup, K.E., Norm og Spontanitet, 1972, Gyldendal

ET: Nyeng, F., Etske teorier, 1999, 1. Udgave, Gyldendal

FÆN: Zahavi, D., Fænomenologi, 2007, 1. Udgave, Roskilde Universitetsforlag

KONSEKVENTIALISME

INTRODUKTION

Konsekventialisme betegner en række etiske doktriner, som alle har det til fælles, at de sætter konsekvenser som det afgørende, når man gør sig etiske overvejelser omkring rigtighed. Sagt med andre ord, så sætter de konsekvenser som den eneste normative faktor. Hvis man overvejer hvorvidt man f.eks. bør donere til Amnesty International, så ville en konsekventialist fremhæve konsekvenserne af sådan en donation, som værende det væsentlige at vurdere i henhold til hvorvidt donationen er etisk forsvarlig. Dette kunne ses som værende en kontrast til f.eks. intentionen med donationen, donationens overensstemmelse med principper, rettigheder, pligter, aftaler osv., som man også kunne have fremhævet som de højeste normative faktorer.

En konsekventialistisk teori indebærer (i hvert fald) en teori om det gode, en teori om det rette og en teori om impartialitet. Disse størrelser er forbundne således, at teorien om det gode bruges til at aflede teorien om det rette. Begge disse teorier ansues fra et ståsted, som fastslås af teorien om impartialitet. Lad os prøve at gøre dette mere konkret med et eksempel, klassisk utilitarisme.

Klassisk utilitarisme er hvad man ville kalde for *act-maximizing utilitarianism*. *Act*-delen består i, at det er netop handlingers konsekvenser, som man ser på. *Maximizing*-delen består i, at målet for disse handlinger er at maksimere det gode. *Utilitarianism*-delen består i, at det gode opfattes som *utility*, hvilket forstås som en kombination af hhv. *pleasure* og *the absence of pain*. Tilsammen giver dette en teori, som hævder at vurderingen af rigtigheden af en handling skal ske ud fra hvorvidt denne handling maksimerer nydelse og fraværet af smerte. Enhver handling som lever op til dette krav er påbudt, mens enhver handling som fejler dette kriterium er forbudt. Teorien om det gode er altså her, at det gode er nydelse og fravær af smerte. På

baggrund af dette afledes teorien om det rette, som består i det simple påbud, at det rette at gøre er det, som maksimerer det gode. Teorien om impartialitet, som dette skal ses igennem, dikterer i klassisk utilitarisme, at der ikke må tillægges nogen særlig vægt til egne eller bestemte andre menneskers *utility*. Hvis to mennesker får den samme mængde *utility* ud af at deltage aktivt i en politisk debat, så har begge mennesker den samme ret til at deltage i denne debat, uanset race, fødested, nationalitet, politisk orientering osv. Alle sådanne faktorer er moralsk arbitrære fra utilitaristens synspunkt og bør derfor ikke indgå i rigtighedskriteriet for handlingen. Ligeledes må jeg ikke tillægge mine nære relationer særlig vægt, når etiske beslutninger skal træffes. Hvis en fremmed får mere *utility* ud af en panodil end min kæreste, så er det rette at gøre at give den fremmede panodilen, også selvom min kæreste har en slem hovedpine.

Der er et hav af muligheder, når man vil sammensætte en konsekventalistisk teori, men de har alle (i hvert fald) disse tre ting til fælles, teorien om det gode, det rette og impartialitet. Der er to yderligere faktorer, som jeg vil fremhæve, nemlig at en konsekventalistisk position gerne skal have noget velfunderet at sige omkring forpligtelse overfor det gode og forpligtelse overfor hvem. Forpligtelsen overfor det gode består i hvor meget man er forpligtet på at gøre for at fremme det gode. Forpligtelsen overfor hvem består i hvilke mennesker (eller væsener) man er forpligtet på at fremme det gode for. Dette udgør en generel struktur for konsekventalistiske teorier med det forbehold, at der er et hav af små faktorer, som man også kan skrue på for at indstille sin position. Dette udgør det bredeste fælles grundlag for teorierne. Jeg vil nu fremstille Peter Singer's position og eksemplificere den med hans overvejelser omkring lighed og dyrevelfærd.

PETER SINGER

I *Practical Ethics* beskriver Peter Singer sit syn på hvad etik er for noget. Det som kendetegner etisk tænkning er nemlig et helt bestemt perspektiv:

"Ethics takes a universal point of view. This does not mean that a particular ethical judgment must be universally applicable. [...] What it does mean is that in making ethical judgments we go beyond our own likes and dislikes. [...] Ethics requires us to go beyond 'I' and 'you' to the universal law, the universalisable judgment, the standpoint of the impartial or ideal spectator, or whatever we choose to call it. [...] In accepting that ethical judgments must be made from a universal point of view, I am accepting that my own interests cannot, simply because they are my interests, count for more than the interests of anyone else" (PE: 12)

Vi får her et indblik i Singers teori om impartialitet. Kernekaraktistikken i etisk tænkning er nemlig, at den skal foregå fra et neutralt og upartisk ståsted. Der kan ikke tilskrives en særlig vægt til egne, eller andres, interesser, blot fordi de er ens egne, eller andres, interesser. Singer er hurtig til at slå fast, at dette universelle perspektiv ikke skal forstås som et krav til etiske domme, at de skal kunne gælde i alle kontekster. Netop fordi Singer er konsekventalist, eller mere specifikt utilitarist, så vil etiske dommes korrekthed eller forsvarlighed variere med situationer, idet den samme handling kan have forskellige konsekvenser i forskellige situationer. Handlingen at lyve kan både være skånsom såvel som grusom i sine konsekvenser, hvorfor etiske domme vedrørende løgn ikke kan være universelle i deres prædikation. Det som vi derimod kan gøre for at sikre etikkens gyldighed, er at overveje interesserne af de involverede personer uden at tilskrive nogen personer særligt eller ekstraordinær vægt. Impartialitet for Singer er altså universalitet. Det følgende citat fortæller os om teorien om det gode og teorien om det rette:

"Suppose I then begin to think ethically, to the extent of recognising that my own interests cannot count for more, simply because they are my own, than the interests of others. In place of my own interests, I now have to take into account the interests of all those affected by my decision. This requires me to weigh up all these interests and adopt the course of action most likely to maximise the interests of those affected. Thus at least at some level in my moral reasoning I must choose the course of action that has the best consequences, on balance, for all affected" (PE: 13)

Det som indtager pladsen som *det gode* hos Singer er interesser. Dette er et meget fleksibelt begreb, hvilket står som kontrast til det klassiske utilitaristiske begreb om det gode som nydelse og fraværet af smerte. Det giver god intuitiv mening, at der er ting, som er gode, men som ikke er forbundet med nydelse eller fravær af smerte i noget direkte eller nødvendig forstand. Eksempelvis kan man sagtens have livsprojekter, som indebærer perioder med hårdt arbejde og selvopofrelse, men sådanne projekter kan sagtens udmærke sig ved at være meningsfyldte og tilfredsstillende. Det ville en klassisk utilitarist ikke kunne tage højde for, men det kan Singer godt. En interesse er nemlig hvad end den enkelte har en interesse i. Det er vigtigt at bemærke, at dette gør, at Singer ikke på forhånd stiller sig kritisk overfor bestemte livsopfattelser, forestillinger om det gode liv eller bud på hvad der er meningsfyldt. Dette undgår han i og med, at der ikke er nogen interesser, som tæller særligt eller ekstraordinært meget med i den etiske tænkning, når denne besidder den rette karakter af universalitet. Dette fører over i teorien om det rette.

I og med at Singers teori om det gode består i interesser, som er betragtet fra det rette upartiske synspunkt eller ståsted, så er det rette at opfylde så mange af disse interesser som muligt. Ved at opfylde så mange interesser som muligt, så har man nemlig udført den handling, som havde de bedste konsekvenser for flest involverede. Dermed ser vi altså den karakteristiske konsekvensetiske tænkning hos Singer. Interesser skal anskues fra et universalt ståsted, hvorefter alle relevant involverede interesser indgår i overvejelserne for, hvad der er det rette at gøre, hvilket vil være hvad end der opfylder flest mulige interesser. Singer bruger følgende intuitive metafor om det:

"The principle of equal consideration of interests acts like a pair of scales, weighing interests impartially. True scales favour the side where the interest is stronger or where several interests combine to outweigh a smaller number of similar interests; but they take no account of whose interests they are weighing" (PE: 22)

Det er her vigtigt at fremhæve en afgørende nuance ved Singers teori. Han er nemlig kendt for sit slogan om, at 'en interesse er en interesse' og at 'hvert menneske tæller for én'. Disse to interagerer på en måde, som det er vigtigt at være klar omkring. Det første slogan er at finde i

hans "Principle of equal consideration of interests", som han beskriver på følgende måde: "The essence of the principle of equal consideration of interests is that we give equal weight in our moral deliberations to like interests of all those affected by our decision" (PE: 21). Det som dette princip giver os er, at to ens interesser vejer lige meget i de etiske overvejelser. Faktorer såsom at interessen er en interesse for et bestemt menneske, med en bestemt hudfarve, baggrund, familie osv. spiller ikke ind, idet dette ville gå imod universaliteten påkrævet af det etiske perspektiv. Bemærk at han bruger ordet 'like' som udgangspunkt for interessekalkylen. Dette vil sige, at det er ensartede relevante interesser, som bliver betragtet. Hvis to mennesker er i smerte, og det ene menneske har en arbitrær interesse, som er irrelevant for den nuværende situation, så tæller den ikke med. Hvad der derimod vil tælle med er de to menneskers interesser i ikke at være i smerte, hvor man så skal lindre mest mulig smerte med sin handling. Det er nemt at komme til at fremstille Singer som sigende, at én interesse er én interesse (altså at én interesse tæller for én interesse), men dette ville gøre, at vi ville stå handlingslammede i smerteeksemplet, idet begge mennesker ville have en 'like' interesse i, ikke at være i smerte. Interesser har altså forskellig vægt alt efter hvor meget det ville give at opfylde dem.

For kort at opsummere disse overvejelser, så skal alle relevante interesser regnes med på lige fod med andre relevante interesser. Når man så skal afveje, hvordan man gør det bedst mulige i situationen, så tæller mængden af nytte, som opfyldelsen af de forskellige interesser ville resultere i, med i afgørelsen af hvilken handling man bør foretage sig. Sat på spidsen, så er det *absolut*, at relevante interesser skal med på lige fod, men *relativt* hvordan de så skal tælle i forhold til hinanden, når de er inddraget på den etisk korrekte måde.

DYREVELFÆRD

En interessant konsekvens af Singers position er, at dyr også skal medregnes på lige fod med mennesker. Han argumenterer:

"If a being suffers, there can be no moral justification for refusing to take that suffering into consideration. No matter what the nature of the being, the principle of equality requires that the suffering be counted equally with like suffering - in so far as rough comparisons can be made - of any other being" (PE: 57)

For så vidt at noget kan lide, så har det en interesse i ikke at være i lidelse. Dyr kan lide, derfor har de en interesse om ikke at være i lidelse. Singers princip betyder altså, at dyrs interesser skal regnes med på lige fod med menneskers. Dette fører bl.a. til, at Singer er meget stor kritiker af den måde, som moderne landbrug fungerer på. Industrialiseringen og effektiviseringen af kødproduktionen har mange steder betydet, at dyr lever et liv i lidelse således, at de kan blive solgt billigt som mad. Dette mener Singer kun er muligt på baggrund af, at dyrs interesser ikke regnes med overhovedet. Hvis der ikke var et skarpt skel mellem menneskearten og andre dyr, så ville vi simpelthen ikke kunne stå ved det etisk. Den tankegang som opretholder dette skel kalder Singer for "speciesist", idet der her diskrimineres mod andre arter, snarere end eksempelvis racer hos racisme. Bemærk at dette ikke gør Singer til principiel modstander af eksempelvis slagtekvæg. Han mener dog, at enhver praksis som involverer slagtekvæg skal retfærdiggøres på et etisk grundlag, hvor dyrene også er talt med på lige fod med mennesker. Dette er et eksempel på, hvordan man kan anvende Singers position.

KONSEKVENSETIKKENS STEMME

MENNESKESYN

Det er en bevidst pointe hos konsekvensetikken, at man ikke lægger sig fast på et substantielt menneskesyn. Hvad end for et væsen mennesket ellers måtte være, så er det et etisk væsen. Dette vil sige, at menneskers handlinger kan være genstand for etisk evaluering, og man står til ansvar for disse handlinger. Dette er ikke begrænset til specifikke folkeslag, normalitetsbegreber, spirituelle anskuelser eller på andre måder (fra konsekvensetikken synspunkt) moralsk arbitrære fakta eller forestillinger. Hvad der dog er væsentligt for konsekvensetikken er, at mennesket kan tænke sig udover sig selv at være upartisk. Det er nødvendigt for at teorien om impartialitet giver mening.

Der er dog en vigtig ting at ekspliciterer her. Konsekvensetik forudsætter *ikke* at mennesker rent faktisk tænker på den måde, som konsekvensetikken træffer beslutninger. Det som konsekvensetikken angiver, er den standard, hvorudfra man kan vurdere, om noget nu også faktisk er eller var det rette at gøre. Det er *ikke* en teori om moralpsykologi. Teknisk kalder man denne distinktion for "standards of rightness versus moral motivation". Det vi får fra konsekvensetikken er kun standarden for det rette og ikke hvad der så motiverer os til at gøre dette.

Kort opsummering: Konsekvensetikken lægger sig ikke fast på et substantielt menneskesyn.

BESLUTNINGSPROCES OG RÆSONNEMENT

Der er tre hovedbegreber i den konsekvensetiske beslutningsproces: upartisk, konsekvenser og fællesskab. Når man gør sig etiske overvejelser af nogen art, så skal de foregå fra et upartisk ståsted. Man må ikke tillægge særlig vægt til bestemte menneskers interesser. At kunne ræsonnere etisk er at kunne tænke sig udover sig eget specifikke ståsted og se på en helhed, som anskues upartisk. Dernæst er det konsekvenser, som får højsædet i den konsekvensetiske beslutningsproces. Dette står i kontrast til f.eks. at sætte intentionen bag

handlingen eller handlingen selv, som den primære normative faktor. Lagt sammen med kravet om upartiskhed, så bliver det at sætte konsekvenser som den primære normative faktor til, at man skal bestræbe sig på at skabe de bedst mulige konsekvenser uden at man tillægger gode konsekvenser for bestemte mennesker nogen særlig vægt. Dertil kommer så en begrænsning af hvor stor rækkevidden af disse konsekvenser skal være. Konsekvensetikeren skal nemlig gøre sig klart hvad det relevante fællesskab, hvem de relevante involverede personer, er. Her kan konsekvensetikeren f.eks. trække på information såsom hvor mange midler der er, hvor stor nytte der kan gøres for få versus for mange eller lign. En konsekvensetiker må sådan set benytte sig af al information, så længe at han/hun ikke favoriserer nogle bestemte mennesker med denne information. En overordnet metafor for den konsekvensetiske tænkning kunne være, at den konsekvensetiske beslutningsproces består af en vægtskål, hvor alle relevante interesser inddrages på lige fod. Lad os prøve at se på et par eksempel ræsonnementer¹¹.

Konsekvens 1 - Marianne skal tage sig af en mentalt handicappet borger. Borgeren har et stærkt ønske om at gå i tøj, som de pårørende finder upassende. Marianne ved, at borgeren vil få meget glæde ud af, at gå i dette tøj. De pårørende vil finde det upassende, men i mindre grad end borgeren får glæde af det. Marianne vejer mentalt hvorvidt det at hhv. forbyde eller tillade borgeren at gå i det upassende tøj vil føre til de bedste konsekvenser for de relevant involverede. Borgerens og de pårørendes interesser indgår på lige fod i beslutningen, som falder ud til fordel for borgeren, idet der dermed er skabt mest mulig nytte.

Konsekvens 2 - Thomas driver et privat firma, som producerer vandfiltre til nødhjælpsformål. Han opdager at en leverandør af materialer fremskaffer disse på ulovlig og uetisk vis. Dette volder hans samvittighed problemer, idet han mener, at dette er principielt forkert. Thomas når dog frem til, at han kan hjælpe mange flere mennesker, hvis han beholder denne underleverandør. Derfor vælger Thomas at fortsætte som hidtil på trods af sin samvittighed idet målet helliger midlet.

¹¹ Selvom konsekvensetikere ville korse sig over at benytte deres teori til at beskrive moralsk motivation, så giver det alligevel god mening at give eksempler på ræsonnementer idet denne sektion jo beskriver den "rene" konsekvensetiker. Den intuitive mening indeholdt i formidlingen må gå forud for den teoretiske stringens på dette punkt.

Kort opsummering: En konsekvensetiker ræsonnerer upartisk og har fokus på at skabe de bedst mulige konsekvenser for det relevante fællesskab.

CATCHPHRASES

En konsekvensetiker er optaget af at skabe de bedst mulige konsekvenser

En konsekvensetiker er optaget af fællesskabet

En konsekvensetiker er optaget af, at beslutninger bliver taget fra et upartisk ståsted

En konsekvensetiker er optaget af, at der skabes mest mulig nytte

En konsekvensetiker er optaget af, at alle mennesker skal være repræsenteret på lige fod i beslutningsprocessen.

En konsekvensetiker tillader ikke, at der tages særligt hensyn til bestemte mennesker

En konsekvensetiker tillader ikke, at der gives særlige rettigheder til bestemte mennesker

En konsekvensetiker tillader ikke, at normalitetsbegreber skal afskære bestemte mennesker fra at blive behandlet godt

En konsekvensetiker tillader ikke, at man kan søge beskyttelse bag gode intentioner

En konsekvensetiker tillader ikke, at der er nogle handlinger, som altid er forkerte.

NØGLEORD

Upartisk

Fællesskab

Målet helliger midlet

Konsekvenser

Vægtskål

KONTRASTER TIL ANDRE ETISKE TEORIER

Konsekvensetikken adskiller sig fra nærhedsetik og pligtetik særligt når det drejer sig om hhv. hvad der står til forhandling, hvilken form for forpligtelse der påbydes og måden der ræsonneres på. Disse er bedst forklaret ved at opstille kontrasten til de respektive andre teorier.

Konsekvensetikken stiller alt til forhandling så længe, at slutresultatet er de bedst mulige konsekvenser. Der er ikke nogle basale rettigheder, grundlæggende hensyn eller privilegerede personer, når det drejer sig om skabelsen af disse omstændigheder. Konsekvensetikken afviser altså pligtetikken system af rettigheder og pligter, samtidig med at det afviser nærhedsetikkens bud om, at man altid skal gøre det bedste for den anden. I henhold til det første, så er der åbent for, at pligtafvigelse og rettighedskrænkelser kan være nødvendige for at skabe de bedst mulige konsekvenser og i henhold til det andet, så er det ikke på forhånd givet, at netop det at gøre det bedste for lige præcis *den* anden fører til de bedste konsekvenser. Der er åbnet for, at man kan ofre nogle få til fordel for de mange.

Konsekvensetikken inddeler verden skarpt i to kategorier: rigtigt og forkert. Det rigtige er at frembringe de bedst mulige konsekvenser, mens det forkerte er alt, som ikke er det rigtige. Dette står i kontrast til pligtetikken, som har en blødere inddeling i form af absolutte forbud, men relative påbud. Der er nogle ting, som er *godt*, men ikke *påkrævet*, at gøre. Nærhedsetikken tager afstand fra at inddele verden i to så simple kategorier som rigtigt og forkert. Det forudsætter, at man kan regne ud lige præcis *hvad*, der er rigtigt og forkert, hvilket ikke stemmer overens med nærhedsetikkens tanker om uopfyldelighed. Pligtetikken inddeler heller ikke verden på denne måde. Der er forbudt, påbudt og tilladt i den optik. En tilladt

handling falder ind i mellem de to forrige kategorier. Det er fint, hvis man gør det, men det er ikke påkrævet, at man gør det. Derfor har pligtetikken en blødere kategorisering af handlinger end konsekvensetikken.

Det konsekvensetiske ræsonnement står i kontrast til det nærhedsetiske i kraft af at være abstraherende fra situationen. Det er netop en pointe hos konsekvensetikken, at man skal bevæge sig udover det umiddelbare og personlige for at ræsonnere i det universelle og upartiske. Denne form for ræsonnement har den til fælles med pligtetikken.

FORTOLKNING OG VÆGTNING AF PRINCIPPERNE

Autonomi - Pro tanto grund

Integritet - Pro tanto grund

Værdighed - Pro tanto grund

Sårbarhed - Pro tanto grund

Hvad betyder det så? Lad os starte med lidt begrebsdefinition. En pro tanto grund er 'en grund blandt mange'. Hvis noget er en pro tanto grund *for* et eller andet, så er det en grund, som tæller for det et eller andet. Det er ikke sikkert at det er grund *nok*, men det tæller for ikke desto mindre. Dette står overfor en 'conclusive reason', som er en grund, der er tilstrækkelig for hvad end det er en grund for.

Konsekvensetikken sætter ikke noget princip som fundamentalt eller tilstrækkeligt. Det kommer altid an på hvad der kan skabe de bedste konsekvenser i den konkrete situation. Der er ikke én ting, som altid vil give de bedste resultater. Derfor kan der ikke være ét fundamentalt princip. Alle principperne er gode bud på ting, som har en central rolle at spille i skabelsen af gode konsekvenser. De kan opfyldes samtidigt, eller de kan være i modstrid, hvorefter man så må vælge den, som giver de bedste konsekvenser.

CITATER

"Ethics takes a universal point of view. This does not mean that a particular ethical judgment must be universally applicable. Circumstances alter causes, as we have seen. What it does mean is that in making ethical judgments we go beyond our own likes and dislikes. [...] Ethics requires us to go beyond 'I' and 'you' to the universal law, the universalisable judgment, the standpoint of the impartial or ideal spectator, or whatever we choose to call it" (PE: 11 - 12)

"In accepting that ethical judgments must be made from a universal point of view, I am accepting that my own interests cannot, simply because they are my interests, count for more than the interests of anyone else" (PE: 12)

"Suppose I then begin to think ethically, to the extent of recognising that my own interests cannot count for more, simply because they are my own, than the interests of others. In place of my own interests, I now have to take into account the interests of all those affected by my decision. This requires me to weigh up all these interests and adopt the course of action most likely to maximise the interests of those affected. Thus at least at some level in my moral reasoning I must choose the course of action that has the best consequences, on balance, for all affected" (PE: 13)

"The essence of the principle of equal consideration of interests is that we give equal weight in our moral deliberations to like interests of all those affected by our decision" (PE: 21)

"The principle of equal consideration of interests acts like a pair of scales, weighing interests impartially. True scales favour the side where the interest is stronger or where several interests combine to outweigh a smaller number of similar interests; but they take no account of whose interests they are weighing" (PE: 22)

"If a being suffers, there can be no moral justification for refusing to take that suffering into consideration. No matter what the nature of the being, the principle of equality requires that the suffering be counted equally with like suffering - in so far as rough comparisons can be made - of any other being" (PE: 57)

PE: Singer, P., Practical Ethics, 2009, Second Edition, Cambridge University Press

PLIGTETIK

INTRODUKTION

Pligtetiske positioner udmærker sig først og fremmest ved deres eksplicitte opposition til konsekvensetiske positioner. Dette ses ved at, hvor konsekvensetiske positioner søger at udlede det rette fra det gode (den rette handling er den, som skaber mest godt), så søger pligtetiske positioner at udlede det gode fra det rette. Den rette handling er også den gode handling. Der findes ikke gode handlinger, som ikke er rette, lige meget hvor meget nytte de så måtte skabe. Ud fra dette fokus på ret snarere end nytte springer pligtetikken overbegreb: retfærdighed. Den rette etiske teori skal være en teori om retfærdighed. Hvad indgår der så typisk i en teori om retfærdighed? Jo, det vil typisk være en teori udmøntet i universaliserbare principper, pligter, rettigheder og subjektets status som agent såvel som patient. Konkretiseringen af disse størrelser varierer fra teori til teori, men de indgår alle på den ene eller den anden måde. Ydermere er moderne pligtetiske positioner også særligt kendt for at være 'konstruktivistiske'. Hvad dette betyder vil jeg komme mere ind på i næste afsnit.

De fleste pligtetiske positioner tager deres afsæt i en kantiansk tænkemåde (og nogle få i Kant selv), men dette er ikke en nødvendighed. I dette afsnit vil jeg dog kun behandle pligtetik i et kantiansk perspektiv. Derfor vil der typisk også være at finde en fortolkning af tre af Kants berømte formuleringer, som synes at ramme kernen af pligtetik særdeles godt:

- 1) Handl således at maximen for din handling kan gøres til almenyldig lov, 2) mennesket skal altid behandles ikke blot som et middel, men også som et mål i sig selv og 3) at den moralske kvalitet i maximer skal findes i agentens handlinger selv og ikke i disses konsekvenser.

Særligt de to første vil blive relevante i det kommende. En yderligere ting, som pligtekikere bør have et godt svar på, er hvad vi gør når der tilsyneladende er konflikter imellem to eller flere principper i en given situation.

Jeg vil nu sige noget generelt omkring hvad konstruktivisme i denne betydning er for en størrelse, hvorefter jeg vil udlægge væsentlige elementer af Onora O'Neills pligtekiske position.

KONSTRUKTIVISME

"[...]moral requirements do not reflect an order of moral truths that are part of the nature of things, but rather are "constructed" by an idealized rational procedure. The truth or objectivity of a moral principle is explained by the fact that it is justified through this kind of reasoning." (RCtE: 457)

Dette citat indeholder kernen i hvorledes konstruktivisme adskiller sig fra realisme og hvorfor vi bør tage den alvorligt. Moralsk realisme hævder i en eller anden udstrækning, at der eksisterer moralske fakta som en del af den orden, som verden nu engang har. Dette betyder f.eks. at moralske udsagn er velegnede til sandhedsvurdering, altså at det giver god mening at tale om at 'mord er forkasteligt' ikke blot kan vurderes som værende rigtigt eller forkert, men faktisk sandt eller falsk. Uden at gå i detaljer, så vil jeg blot bemærke at dette medfører en masse problemer, som ikke på nuværende tidspunkt ser ud til at blive løst i nærmeste fremtid. Hvordan kan vi skaffe os viden om disse moralske fakta? Kan der være flere forskellige sæt moralske fakta? Hvorfor er vi egentlig vedblivende uenige om så mange moralske mærkesager, hvis svaret på dem findes i verden på samme måde som svaret på 'hvor mange cykler er der med i Tour De France'?

Den stik modsatte position ville typisk fremstilles som værende enten moralsk nihilisme eller moralsk relativisme. Moralsk nihilisme ville ganske enkelt benægte eksistensen af sådan noget som moral og etik. Moralsk relativisme hævder i en eller anden udstrækning, at moral kun er noget som eksisterer relativt til bestemte mennesker/grupper/folkeslag/geografiske

områder osv. Dette kan nemt føre til at moral og etik ikke længere er noget som kan diskuteres, idet vi jo alle bare har vores egen måde at gøre det på, som er præcis lige så gyldig som de andre måder at gøre det på.

Mellem disse to positioner finder vi konstruktivisme. Dens mål er at føre til objektive moralske krav, men uden at disse skal forankres i den naturlige orden i verden eller føre til, at hvert relevant afgrænset domæne af mennesker bliver isoleret fra andre domæner. Det første element til dette formål er en såkaldt 'idealized rational procedure'. Vi tager de tre ord hver for sig.

At noget er idealiseret vil sige, at det på den ene eller den anden måde er tænkt optimeret eller perfektionistisk i et omfang, som man ikke finder i den virkelige verden. Man kan eksempelvis have et ideal omkring fuldstændigt mådehold og så forestille sig et idealiseret menneske, som lever op til dette ideal. Et andet eksempel kunne være tanken om en modstandsløs overflade indenfor fysikken. Der findes ikke en sådan, men som idealiseret størrelse er den nyttig i teoridannelse og forklaring. I det foreværende tilfælde vil idealiseret sige, at den rationelle procedure er tænkt som værende perfekt rationel og at normerne for proceduren bliver fulgt perfekt af et perfekt rationelt subjekt.

Selvom der er stadig debat omkring hvad rationalitet er for en størrelser, så er der alligevel tilstrækkelig enighed omkring dette emne til at man kan tale om 'the standard social theory model of rationality'. Denne består i al sin enkelthed af, at et rationelt subjekt er et subjekt, hvor der er en systematisk sammenhæng mellem overbevisninger (beliefs), ønsker (desires) og handlinger (actions). Dette giver os to led, hvor man kan være irrationel igennem, altså mellem overbevisninger og ønsker, og mellem ønsker og handlinger. Irrationalitet mellem overbevisninger og ønsker kunne eksempelvis manifestere sig i, at man har en overbevisning om, at mord aldrig er tilladeligt og så alligevel mene, at man selv er retfærdiggjort i at myrde en person i en given situation (eksempelvis ved stærk affektiv påvirkning). Irrationalitet mellem ønsker og handlinger kan eksempelvis manifestere sig i, at man inderligt ønsker at tabe sig, men at man handler på en sådan måde, at man bevæger sig i stik modsat retning af sit ønske (ved eksempelvis at føre en meget usund livsstil). På denne model er rationalitet altså blot det, at

der er en systematisk sammenhæng imellem de overbevisninger man har, de ønsker man har og de handlinger, som man foretager sig. Det er vigtigt at bemærke, at der ikke her er indlagt en substantiel idé omkring hvad det gode liv egentlig er eller hvad mennesket er for en størrelse. Så længe der ikke er kontradiktioner i disse tre størrelser, så kan man være rationel. At proceduren er idealiseret rationel vil altså sige, at der er en perfekt overensstemmelse mellem de tre relevante størrelser.

Hvad vil det så sige, at det er en procedure? Det vil ganske enkelt sige, at det er en proces underlagt nogle begrænsninger og regulativer. Det processuelle består i en interaktion mellem udøverne af denne idealiserede rationelle procedure. Sagt helt nede på jorden, så sætter disse udøvere sig ned og snakker om tingene og bliver enige om noget, som lever op til de begrænsninger og regulativer, som proceduren er underlagt. Hvad disse vil være varierer fra teori til teori.

Kort opsummering: 'Konstrueret' vil i denne sammenhæng vitterligt sige, at det er et resultat af forhandlinger mellem aktører. Denne forhandling er underlagt visse begrænsninger med henblik på at sikre et retfærdigt resultat.

Hvilken gyldighed har dette så, idet vi gerne vil undgå at havne i relativisme eller nihilisme? Er det ikke bare hevet ud af den blå luft? Nej, vil en pligtetiker hævde. Det er her pligtetikken viser sit kontraktualistiske element. Idet pligtetikken principper vil være resultatet af en konstruktion som beskrevet ovenfor, så vil de, for så vidt at begrænsningerne og regulativerne er overholdt, være retfærdige. Hvis principperne er retfærdige, så kan eller vil alle, som de skal gælde for, kunne acceptere dem. Deres objektivitet afspejler altså ikke, at de er etisk korrekte principper *som sådan*, men at de er etisk korrekte (retfærdige) principper *fordi vi er blevet enige om dem på den rette måde*. Hvad der konstituerer den rette måde vil afhænge af den individuelle teori.

Hvor starter denne proces så? Det gør den i praksis. Der vil altid være nogle mere eller mindre eksplicite eller implicite principper, som gør sig gældende i menneskers grupperinger. Processen starter med disse. De skal ekspliciteres og derefter forhandles.

Sagt helt lavpraktisk, så går pligtetisk konstruktivisme ud på, at man sætter sig sammen og får udarbejdet nogle retfærdige principper, som alle kan acceptere. Hvordan en sådan teori kunne se ud vil jeg illustrere nu ved brug af Onora O'Neills pligtetiske overvejelser.

ONORA O'NEILL - PRAKSIS, FORHANDLING OG PLIGTER

I bogen "Towards Justice and Virtue" udlægger O'Neill en systematisk teori om hvorledes retfærdigheds- og dydstænkere ikke befinder sig i det oppositionsforhold, som moderne etik lader til at placere dem i. Undervejs i dette foretagende beskriver hun sine tanker omkring de elementer, som jeg indtil videre har beskrevet som hørende til en pligtetisk position. Hun opstiller en teori omkring praktisk fornuft, hvad denne består i og hvordan denne kan anvendes retfærdigt, hvad universalitet vil sige, hvem der tæller med i det etiske perspektiv, hvordan forholdet mellem pligter og rettigheder er samt hvad vi stiller op med principkonflikter. Lad os først kigge på den praktiske fornuft:

"[This conception of practical reason] *demands* that practical reasoning follow principles that are thought of as *adoptable* or *followable* by all for whom it is to count as reasoning. This account of practical reason is *fundamentally and double modal*: reasons for action *must* be held *capable* of being followed or adopted by others. The first modal element states that reason sets *requirements*: what we deem reasoned must meet certain requirements; what we view as reason sets standards and claims authority. The second modal element explicates these requirements: those who act for reasons must (to the best of their belief) act on principles that are *followable* or *adoptable* by others for whom they take their reasons to count." (TJaV: 57)

Lad os tage disse elementer hver for sig. Den begrænsning som konstruktionen af principper skal underlægges er ifølge O'Neill at principperne, hvis de skal være retfærdige, skal udformes på en sådan måde, at alle som er underlagt dem skal kunne enten tilskrive sig dem eller følge dem. Jeg vil lige her nævne at filosofisk logik oftest opererer med et inklusivt 'eller'. Det vil sige, at sandhedsbetingelserne for den logisk operator 'eller' kan være opfyldt når den ene konjunkt,

den anden konjunkt eller begge konjunker er tilfældet. Appliceret på denne case vil det sige, at der ikke her opstilles et modsætningsforhold mellem det at tilskrive og det at følge. Man kan tilskrive, eller følge, eller begge dele. Grunden til at begge skal med er, at et princip godt kan være retfærdigt, selvom det ikke lige bliver anvendt lige nu. Det undviger nogle problemer, som ikke er interessante her.

Lad os forsøge os med et eksempel for at få en føling for, hvad dette kunne udmønte sig i. Hvis vi forsøgte at konstruere et princip i retning af, at vold var fuldt tilladt, så ville det ikke leve op til den før beskrevne begrænsning. De svage under denne aftale ville hverken kunne tilskrive sig eller følge princippet. De ville ikke tilskrive sig princippet idet de ikke vil udsættes for vold og de ville ikke kunne følge det, idet de ikke ville have mulighed for at slå tilbage mod de stærke qua at de er de svage. Det ses her at det er vigtigt for pligtetikken at de, som er underlagt et princip ikke bare har en principiel mulighed for at følge dette ("de svage kunne bare gøre x, så de blev de stærke"), men at de har en *faktisk* mulighed for at følge princippet, hvis det skal være retfærdigt. At fremhæve at der ikke foreligger nogen principiel forhindring for at følge et princip, mens der er aktuelle forhindringer, vil blive opfattet som tom politisk retorik.

Kort opsummering: Praktisk fornuft er en størrelse, som giver os krav og sætter standarder for evaluering af disse krav. Konstruktionen af retfærdige principper skal underlægges disse krav. Mere specifikt, så skal retfærdige principper kunne følges eller tilskrives af de, som skal være underlagt dem.

Men hvem er det så lige, der skal være underlagt disse principper? Kan vi ikke bare ekskludere bestemte grupper, fordi det lige er nemmest? Og på hvilken måde gælder et princip så for disse agenter og patienter?

PRINCIPPERS RÆKKEVIDDE

Lad os starte med det sidste spørgsmål, idet svaret ganske enkelt er, at:

"The most elementary sense in which a principle may be said to be universal is if it applies or holds for all rather than merely some cases in its domain." (TJaV: 74)

Et universelt princip er altså et, der gælder for alle cases det dækker over. Hvad dette *ikke* betyder er at det gælder for alle cases overhovedet eller at det behandler alle cases på samme måde. Universelle principper om differentieret handling er indeholdt på lige fod i ovenstående formulering med universelle principper om uniform handling. Kravet vil være af samme karakter. For et princip om differentieret handling vil det være et krav, at handlingen skal differentieres ud fra de samme faktorer i hver case. For et princip om uniform handling skal handlingen være den samme i hver case. Dette beskriver måden et princip gælder for de, som er underlagt det.

Hvem er så de, der er underlagt det? O'Neill leverer følgende svar:

"A practical approach to moral standing claims only that what we assume in acting, we cannot selectively revoke in ethical judgements." (BoJ: 192)

Lad os tage elementerne et ad gangen.

At det er en praktisk tilgang vil sige, at det ikke er en teoretisk. Mere specifikt menes der med dette, at spørgsmålet om hvem der tæller som underlagt moralske principper ikke skal løses ved en storstående metafysisk teori omkring subjektet, det særlige ved mennesket, sjælen eller noget som helst i den retning. Svaret på spørgsmålet med en praktisk tilgang skal være noget, som kan hjælpe virkelige personer til at regne ud hvem de bør regne med i deres overvejelser i den praktiske kontekst, som problemet er fundet i. Det dækker måske ikke alle cases, og har nok nogle huller på det metafysiske plan, men på det her punkt er det vigtigere for O'Neill at give praktisk hjælp først og så teoretisere senere.

Det næste er at vi med vores handlinger udlever et sæt antagelser omkring det, hvormed og med vi handler. Når vi handler ind i brugsen og betaler ved kassen, så agerer vi ud fra en antagelse om at personen ved kassen netop er en person. Når en et råb efter hjælp berører os, så agerer vi ud fra at råbet kommer fra en person. Hvis en person er ked af det og vi kan se dette, så anerkender vi at personen er sådan en, som kan være ked af det. Det samme kan siges

for lidelse, glæde, sorg osv. Pointen er at vi i vores daglige omgang med andre allerede har indbygget en lang række selvfølgelig antagelser om, at de selvfølgelig er personer. Disse antagelser kan vi ikke bare smide selektivt væk, når vi skal til at konstruere principper. Hvis jeg nu eksempelvis var en person, som ikke anså handicappede for at være nogle, som også skal tælles med i moralske overvejelser, men alligevel behandler dem som nogle, der er personer (ved f.eks. at blive påvirket, hvis jeg så en af dem være ked af det), så er der en konflikt imellem hvordan jeg faktisk handler og hvordan jeg har stillet verden op inde i mit hoved. Her vælger O'Neill til fordel for den måde, som vi faktisk går rundt og agerer. Bemærk dog, at denne argumentation ikke behøver være begrænset til det individuelle, personlige plan. Man kunne lige så vel trække på et socialt plan, omkring hvad vi som gruppe/samfund/nation osv. gør i forbindelse med andre mennesker. O'Neill mener selv, at dette i sidste ende vil føre til et kosmopolitisk 'scope' for moralsk status, således at alle mennesker bør anerkendes moralsk.

Dermed er det ikke sagt, at vi skal forkaste metafysikken omkring dette spørgsmål eller undlade at betjene os af den viden, som der måtte være i den relevante sammenhæng. Men der skal nu engang også handles, og der er den teoretiske debat ikke tilstrækkelig i sig selv til at vise vejen frem.

PLIGTER OG RETTIGHEDER

Så indtil videre har vi rammerne for konstruktionen af principper, hvordan de skal gælde og hvem de skal gælde for. Hvad skal principperne så rent praktisk udmønte sig i? Det er her spørgsmålet om pligter og rettigheder melder sig. Skal principperne i første omgang blive til rettigheder med tilhørende pligter eller pligter med tilhørende rettigheder? O'Neill svarer til sidst nævntes fordel:

"The perspective of rights provides a perilous way of formulating ethical requirements since it leaves many possible obligations dangling in the air. [...] The advantage of beginning with obligations is that taking this perspective requires one to be more realistic, clear and honest about burdens, their justification and their allocation." (TJaV: 135)

Argumentet er altså, at hvis man starter med hvad hver enkelte har ret til, så bliver det nemt uklart hvordan denne ret faktisk skal realiseres. Det er nemt nok at sige, at jeg har en ret til ytre mig, men hvem er det så denne rettighed forpligter? Er det staten? Kommunen? Min nabo? Min lokale tennisklub? og hvad er det lige præcist de skal gøre for at sikre mig denne ret? Der er mange måder at skære den kage på. Hvad værre er, mener O'Neill, er at tale om rettigheder nemt kan skjule uretfærdige agendaer. Man kan hurtigt blive enige om rettigheder. Det er noget sværere at finde ud af, hvem der så faktisk skal gøre noget for at opretholde disse rettigheder. Kort sagt er relationen mellem rettigheder som primær og pligter som sekundær underdetermineret. O'Neill så i stedet gerne, at vi begyndte med hvad der skal *gøres*. Hvis vi i første omgang får fastlagt hvem der skal gøre hvad og har ansvaret for x, y og z, så bliver det pludseligt meget nemt at tilskrive de tilsvarende rettigheder. Hvis jeg har en pligt til ikke at slå ihjel, så har jeg også en ret til ikke at *blive* slået ihjel. Hvis jeg har en pligt til at respektere andres ejendom, så har jeg også en ret til at min ejendom skal respekteres. Opsummerende kan vi altså sige, at moralske krav skal udmøntes i pligter først og rettigheder sidst.

PLIGTKONFLIKTER

Hvad sker der så, når to pligter befinder sig i konflikt. Er dette et problem for pligtetikken? O'Neill har følgende svar:

"[C]ontingent conflicts are conflicts not between principle(s) but between ways of living up to principle(s) in particular circumstances. They are conflicts not between act-types but between particular act-tokens of certain act-types. [...] The necessity of obligations attaches to principles of action and not to their particular embodiments in act-tokens."
(TJaV: 159)

Lad os lige indføre et par begrebspar. Nødvendighed og kontingens står overfor hinanden i det forhold, at noget som er nødvendigt ikke kan være anderledes, mens noget kontingent godt kan være anderledes. Det er nødvendigt at 1m er 1m lang. Det er kontingent at Etikos ligger på Silkeborgvej. Types og tokens kan bedst forklares med eksempler fra starten. Vi kan sige, at vi har typen "Ko" og så at vi har et token "denne ko". I denne sammenhæng kan man tale om at

man f.eks. har handlings-typen "at tale", hvortil der så hører en helt masse handlings-tokens af folk, som taler. Det som O'Neill fortæller os her er, at for at pligt-konflikter skal være et stort problem for pligtetikken, så skal der være *nødvendige* konflikter mellem *handlingstyper* og *handlingsprincipper*. Hvis dette kan eftervises, så er pligtetikken grundlæggende inkonsistent. Hvad der dog *ikke* er et problem, er konflikter imellem *handlingstokens* og det at leve op til et princip i specifikke omstændigheder. Dette kalder O'Neill for en kontingent konflikt. Det som kontingente konflikter demonstrerer er, at vi i en specifik situation finder det svært at finde den rette måde at handle på. Det er der ikke så meget at gøre ved, etik er ikke nemt vil pligtetikeren fortælle os.

PLIGTETIKKENS STEMME

MENNESKESYN

Pligtetiske positioner kan med rette, og blot en smule overdrivelse, siges at være en konkurrence i at være minimalister med hensyn til deres menneskesyn. Der er i hvert fald to gevinster ved dette. For det første, så gør det positionen meget fleksibel. Når ens mål er at opstille kriterier for retfærdighed, og hvem den retfærdighed skal tilgodese, så når man ud til flere jo færre kriterier, som skal opfyldes. At opstille en teori om retfærdighed for hvide mænd mellem 19 og 45 ville være en ganske anden størrelse end en teori om retfærdighed for alle individer, som har en uspecificeret mængde kompetence for selvledelse. Moderne pligtetik forsøger at benytte sig af så få antagelser som muligt på denne front. For det andet, når man lægger de få antagelser sammen med begrænsningerne sat af den praktiske fornuft på konstruktionen af etiske principper, så får man en etisk retning, som ikke leverer et færdigt svar på hvordan man skal eller ikke skal leve sit liv godt. Det er en position som leverer værktøjer til at finde ud af, om den måde man lever sit liv på nu også er etisk korrekt. Der er en verden til forskel her. Det første ville svare til at få et imperativ: Dit liv er ikke godt, hvis det ikke er [Sådan her]. Det andet ville svare til, at man fik et kriterium for at reflektere over, om man nu også

lever et etisk godt liv. Er jeg selektiv med min retfærdiggørelse af mine handlinger, lige så snart de bliver udfordrede? Kan jeg stå inde for, at mine etiske principper i livet er nogle, som alle underlagt dem kan følge?

BESLUTNINGSPROCES

Pligtetikken beslutningsproces er konstruktivistisk. Det vil sige, at vi selv konstruerer vores etiske principper ud fra nogle praktiske begrænsninger, som er befordrende for retfærdighed. Jeg har ovenfor givet et eksempel på en sådan begrænsning ud fra O'Neill, men man kan forestille sig mange andre. Kernen er at man starter fra begrænsninger og så derfra får udformet rummet af påbudte og frivillige handlinger. At opstille nogle etiske principper et lokalt sted vil helt konkret sige, for pligtetikken, at man tager et udgangspunkt i de normer, som allerede er til stede, og så undersøger, ændrer eller lader være med at ændre dem alt efter, om der er et behov for det. Med O'Neill som eksempel skal man kunne svare "ja" til, om alle kan følge eller tilskrive sig de principper, som man har opstillet for et givent sted. Hvad dette også betyder er, at man ikke på forhånd kan opstille en færdig beslutningsproces for pligtetikken. Det vil altid være et spørgsmål om at sætte sig ned med de mennesker, som man har omkring sig og gøre brug af de midler, som man nu har, og så finde en retfærdig orden derudfra.

RÆSONNEMENT

Det pligtetiske ræsonnement er principielt i sin karakter. Når man ræsonnerer som en pligtetiker, så vil man vurdere en bestemt handling ud fra hvorvidt den lever op til de forskrifter, som retfærdige relevante principper har at sige om den. Det er altså et ræsonnement, som, modsat nærhedsetikken, bevæger sig ud af konteksten, mens det fastholder nogle få relevante faktorer, som så bliver holdt op imod de relevante principper. Lad os tage nogle eksempler.

Udifferentieret Princip 1 – Per kan undslippe en ubehagelig situation hvis han lyver om sin indblanding i en begivenhed sidste vagt. Per gør sig nogle principielle overvejelser, hvor han når

frem til at løgn ikke er en holdbar løsningsmetode til ubehagelige situationer i alle relevante kontekster, hvorfor han undlader at lyve idet der ikke ville være et retfærdigt princip til at bakke op om løggen.

Nb: Jeg kalder den her for udifferentieret idet den afprøvede anvendelse af handlingens principielle karakter var for den samme handling i alle relevante kontekster. Der er altså et udifferentieret begreb om universaliserbarhed på spil her. Et differentieret begreb om universaliserbarhed kan foreskrive forskellige handlinger i forskellige kontekster på baggrund af det samme princip.

Differentieret Princip 1 – En institution er ved at fastlægge en ramme af principper for håndtering af konflikter. På baggrund af karakteren af den slags konflikter som normalt opstår, fremsætter man et princip om 'nødvendig brug af magt'. Princippet foreskriver, at man går ind for og tillader brug af magt som middel til at undgå farlig eskalering af konflikter. Denne brug skal være fornuftigt proportionel i forhold til situationen. Dette betyder at princippet foreskriver forskellige handlinger til forskellige situationer, men er stadig gældende i alle relevante kontekster. De vurderer at princippet passer ind i det miljø, som den konstrueres til, idet de relevante parter kan tilskrive sig det fordi de enten 1) gerne vil beskyttes, hvis en situation eskaleres. 2) ønsker at blive stoppet, hvis de mister besindelsen i en situation eller 3) de gerne vil undgå unødvendig skade på personer, inventar og andet godt.

Nb: Det her er altså et universelt, differentieret princip, idet der foreskrives handling for alle relevante kontekster, men det er en kontekstuel bestemt handling.

CATCHPHRASES

En pligtetiker er optaget af retfærdighed

En pligtetiker er optaget af sociale praksisser

En pligtetiker er optaget af rettigheder

En pligtetiker er optaget af, at mennesker bliver behandlet som mål i sig selv

En pligtetiker er optaget af principper bag vores handlinger

En pligtetiker er optaget af forhandling af etik

En pligtetiker er optaget af, at etik ikke bliver for idealiseret

En pligtetiker tillader ikke, at mennesker bliver behandlet udelukkende som midler

En pligtetiker tillader ikke, at der kan gøres retfærdige undtagelser

En pligtetiker tillader ikke, at rettigheder overtrædes for at skabe gode konsekvenser

En pligtetiker tillader ikke, at etikken bliver dogmatisk

NØGLEORD

Pligter

Rettigheder

Principper

Forhandling

Praksis

Mennesket som mål i sig selv

FORTOLKNING AF PRINCIPPER

Autonomi – Tilstrækkelig grund

Integritet – Pro tanto grund

Værdighed – Pro tanto grund

Sårbarhed – Pro tanto grund

Hvad betyder det så? Lad os starte med lidt begrebsdefinition. En pro tanto grund er 'en grund blandt mange'. Hvis noget er en pro tanto grund *for* et eller andet, så er det en grund, som tæller for det et eller andet. Det er ikke sikkert at det er grund *nok*, men det tæller for ikke desto mindre. Dette står overfor en 'conclusive reason', som er en grund, der er tilstrækkelig for hvad end det er en grund for.

Pligtetikken vægter autonomi højere end de tre andre principper. Det som menes med tilstrækkelig grund ovenfor er, at hvis noget kan forbedre vilkårene for autonomi, så er dette en tilstrækkelig grund for at se dem som etisk korrekte. At noget forbedrer vilkårene for integritet, værdighed eller sårbarhed er en grund for at gå ind for det, men det trumfer ikke autonomi. Dette vil altså sige, at hvis autonomiens beskyttelse resulterer i at integritet, værdighed eller sårbarhed lider, så er det et nødvendigt offer.

Hvordan kan dette være? Det er jo i en god mening, at pligtetikken sætter autonomi højest. Den allervigtigste grundsten i, at hele systemet med principper, regler og pligter kan komme til sin ret er jo netop, at personer kan agere i henhold til dem. Der er nødt til at være autonomi for at personer kan underlægges hele dette system på en retfærdig måde. Man kunne sige at i den pligtetiske optik, så er frihed den første betingelse for retfærdighed. Man smider slet ikke de andre ting ud med dette fokus, man fremhæver blot, at et af principper er mere fundamentalt for retfærdighed, end de andre er.

KONTRASTER TIL ANDRE ETISKE TEORIER

Kernekontrasten til konsekvensetikken og nærhedsetikken består i, at pligtetikken hævder, at der er nogle ting, som ganske enkelt er *forkerte*. De kan ikke være etisk forsvarlige

hvordan end en situation så kunne se ud. Sagt med vokabularet indtil videre, så er der nogle ting, som umuligt kan være retfærdige. De her ting er vi nødt til at lave regler for, som specificerer pligter og rettigheder ud fra retfærdige principper. En pligtetiker afviser altså konsekvensetikken og nærhedsetikkens insisteren på, at der vil vedblive at være en principiel åbenhed overfor alle mulige handlingsmønstre i forskellige situationer.

Dernæst vil pligtetikken også have et problem med de kontekstbundne ræsonnementer i nærhedsetikken. I kraft af den tidligere tanke om, at retfærdighed er målet og at der eksisterer ting, som ganske enkelt er uretfærdige, så er det ikke forsvarligt at skulle begrænse sig til konteksten for at finde ud af, hvor grænserne nu går denne gang. Vi risikerer at blive etisk vilkårlige, hvis vi ikke finder nogle retfærdige, principielle retningslinjer for hvordan vi skal agere som moralske agenter og patienter.

CITATER

"[...]moral requirements do not reflect an order of moral truths that are part of the nature of things, but rather are “constructed” by an idealized rational procedure. The truth or objectivity of a moral principle is explained by the fact that it is justified through this kind of reasoning." (RCtE: 457)

"[This conception of practical reason] *demands* that practical reasoning follow principles that are thought of as *adoptable* or *followable* by all for whom it is to count as reasoning. This account of practical reason is *fundamentally and double modal*: reasons for action *must* be held *capable* of being followed or adopted by others. The first modal element states that reason sets *requirements*: what we deem reasoned must meet certain requirements; what we view as reason sets standards and claims authority. The second modal element explicates these requirements: those who act for reasons must (to the best of their belief) act on principles that are *followable* or *adoptable* by others for whom they take their reasons to count." (TJaV: 57)

"The most elementary sense in which a principle may be said to be universal is if it applies or holds for all rather than merely some cases in its domain." (TJaV: 74)

"The perspective of rights provides a perilous way of formulating ethical requirements since it leaves many possible obligations dangling in the air. [...] The advantage of beginning with obligations is that taking this perspective requires one to be more realistic, clear and honest about burdens, their justification and their allocation." (TJaV: 135)

"A practical approach to moral standing claims only that what we assume in acting, we cannot selectively revoke in ethical judgements." (BoJ: 192)

"Universal

Perfect: Held by all; owed to all; counterpart liberty rights; embodied above all in legal and economic systems.

Imperfect: Held by all; owed to no; no counterpart rights; embodied above all in character and expressed in varied situations.

Special

Perfect: Held by some; owed to specific others; counterpart special rights; fixed by structure of specific transactions and relationships; can be distributively universal given appropriate institutions

Imperfect: Held by some; owed to none; no counterpart rights; embodied in ethos of relationships and practices and in characters; often, but not exclusively, expressed in action within special relationships." (TJaV: 152)

"[C]ontingent conflicts are conflicts not between principle(s) but between ways of living up to principle(s) in particular circumstances. They are conflicts not between act-types but between particular act-tokens of certain act-types. [...] The necessity of obligations attaches to principles of action and not to their particular embodiments in act-tokens." (TJaV: 159)

LITTERATUR

TJaV: O'Neill, O., Towards Justice and Virtue, 1996, Cambridge University Press

BoJ: O'Neill, O., Bounds of Justice, 2000, Cambridge University Press

RCtE: Skorupski, J. (ed), Routledge Companion to Ethics, 2010, Taylor & Francis e-library

O'Neill, O., Autonomy and Trust in Bioethics, 2002, Cambridge University Press